

Лекція 3

Тема 3. Теоретико-методологічні основи сімейного виховання

План.

1. Стилi сімейного виховання
2. Принципи та загальна стратегія сучасного сімейного виховання
3. Методи сімейного виховання і специфіка їх застосування

Основні поняття: стилі сімейного виховання, принципи методи сімейного виховання;

Завдання для самостійної роботи:

1. Опрацювати теоретичний матеріал.
2. Законспектувати з підручника Каньоса Н.Г. с. 50 «Стратегії виховання відповідно до вікової періодизації розвитку дитини»
3. Підготувати повідомлення на тему «Особливості формування материнства в сучасних сім'ях», «Місія батька в українській родині: традиції і сучасність».
4. Підготуватися до семінарського заняття.
5. Пройти тестування.

Література:

Каньоса Н.Г. Навчально-методичний посібник «Теорія та методика співпраці ДНЗ з родинами»

Стилі сімейного виховання

Сукупність установок батьків, їх емоційного ставлення до дитини, сприйняття дитини батьками і відповідних способів поводження з нею утворюють **стиль сімейного виховання**.

Так, В. Гарбузов вирізняє три **типи неправильного виховання**, що практикуються батьками дітей, хворих на неврози:

- **неприйняття, емоційне відторгнення** — неприйняття індивідуальних особливостей дитини у поєднанні з жорстким контролем, регламентацією життя дитини, нав'язуванням їй єдиного правильного (з погляду батьків) типу поведінки; поряд із жорстким контролем цей тип може поєднуватися з недостатнім рівнем контролю, байдужістю, цілковитим потуранням;

- **гіперсоціалізація** — тривожно-недовірлива концентрація батьків на стані здоров'я дитини, її соціальному статусі, очікуванні успіхів часто з недооцінюванням індивідуальних психологічних особливостей дитини;

- **"кумир сім'ї"** — центрація батьків на дитині, потурання її примхам, іноді на шкоду іншим дітям або членам сім'ї.

Дослідники А. Лічко і Е. Ейдемільер припускають крім виховання за типами «кумир сім'ї» (у їхній інтерпретації — «поблажлива гіперпротекція») і «емоційне відторгнення» існування таких **стилів виховання** (особливо несприятливих для підлітків з акцентуаціями характеру і психопатіями):

- **гіпопротекція** (недостатність опіки і контролю за поведінкою дитини, брак чи відсутність уваги, тепла, турботи про фізичний і духовний розвиток дитини, невключеність у її життя);

- **домінуюча гіперпротекція** (поєднання загостреної уваги до дитини з великою кількістю обмежень і заборон, що призводить до формування нерішучості, несамостійності дитини чи до яскраво вираженої реакції емансипації);

- **підвищена моральна відповідальність** (покладання відповідальності на дитину за життя і благополуччя близьких, що не відповідає віку й реальним можливостям дитини; очікування від дитини великих досягнень у житті на тлі ігнорування її потреб та інтересів).

Найбільшою мірою шкодять дитині непослідовний, **змішаний стиль виховання**, неузгодженість і суперечливість установок батьків на процес виховання, оскільки постійна непередбачуваність реакцій батьків позбавляє дитину відчуття стабільності оточуючого світу, породжуючи в неї підвищену тривожність.

Вивчення практики сімейного виховання показує, що воно значною мірою визначається принципами і характером виховання, якого дотримуються батьки як вихователі (авторитарне, демократичне, гуманістичне). У тій родині, де здійснюється гуманістичне виховання як процес міжособистісної взаємодії батьків і дітей (суб'єкт-суб'єктна взаємодія), суб'єкти сприймають один одного

як неповторну людську цінність, створюють умови для повноцінного розвитку всіх членів родини.

Принципи та загальна стратегія сучасного сімейного виховання

Процес виховання не може бути стихійним. Чітке усвідомлення батьками того, що вони хочуть і чого не хочуть допоможе сформулювати їм свою позицію як вихователів і намітити стратегію виховання.

Ось її головні принципи:

Дитина повинна знати, чого хочуть від неї батьки; що в її поведінці їх задовольняє, а що ні. Претензії батьків слід аргументувати цими вимогами.

Не можна карати дитину за те, чого вона не знала. Відповідальність дітей за вчинки має базуватись на їх розумінні скоєного.

Перш ніж чогось вимагати від дитини, треба впевнитись, що вона на це здатна.

Не можна карати дитину за поведінку, в якій немає злісної непокори. Треба відрізнити дитячу безпорадність і злісну непокору, (безпорадність базується на забудькуватості, виникає в результаті помилок і випадковостей. Злісна непокора є обдуманим актом, відмовою признавати батьківську владу. Виявляється тільки тоді, коли дитина знає, чого хочуть від неї батьки і робить дещо протилежне).

Щоразу після владнання конфлікту дитину необхідно пригорнути і приголубити, показати їй свою любов.

У стосунках з дітьми потрібно керуватись любов'ю.

Не принижувати гідність дитини фізичними покараннями. Вони порушують її права як члена сім'ї і суспільства і свідчать про безсилля батьків як вихователів.

Порушення чи недотримання цих принципів, відсутність або недостатність культури у батьків призводить до їх жорстокого поводження з дітьми.

Дотримання цих принципів сімейного виховання дітей допомагає створити атмосферу емоційної захищеності дитини, привчити її поважати інших, зрозуміти батькам емоційні і фізичні особливості різних періодів дитинства і добирати засоби виховання до індивідуальних потреб дівчаток і хлопчиків.

У цьому суть стратегії виховання дітей. Загальна стратегія повинна виходити з гуманістичних уявлень дошкільного віку як самоцінну особистість, яка має свою волю, характер і світосприймання. Досягнення поставленої виховної мети має спиратися на встановлення чітких правил, тобто норм поведінки, прийнятних для сім'ї і суспільства в цілому. Не допустиме приниження достоїнства дитини, постійне нею невдоволення, яке виявляється в гніві, сльозах, репетуванні та фізичних покараннях. Відповідно до періодизації розвитку дитини в онтогенезі існує певна стратегія її виховання.

Отже, в основі виховної діяльності; дорослих необхідно керуватися принципами любові і вимогливості, розумної міри відповідальності і самоконтролю для кожного віку, батьківського керування без зайвого крику, поваги до особистості і достоїнства дитини, реальних вимог і спокійної

послідовності при їх виконанні, справедливого використання арсеналу стимулів і покарань. У цьому виявляється педагогічна культура батьків.

Стратегія виховання логічно впливає з педагогічного мислення, яке базується на спеціальних знаннях і вміннях прогнозувати результати виховної діяльності. Однак, як свідчать проведені опитування, молоді батьки відчують гостру нестачу педагогічних знань, потребують спеціальних консультацій і керівництва в питаннях сімейного виховання з боку спеціалістів - педагогів і психологів.

Методи сімейного виховання і специфіка їх застосування

У вітчизняному і закордонному психолого-педагогічному дослідженні немає єдиної класифікації методів виховання дітей у сім'ї. Проте дослідники роблять спробу виділити більш значущі (основні, головні) і менш значущі (допоміжні, додаткові методи виховання).

Вітчизняні і закордонні дослідники визначають і класифікують методи виховання таким чином, що в цих класифікаціях є багато загального, багато співпадань, хоча при цьому помічається і якась відмінність: наприклад, переконання, привчання, організація практичної діяльності, порада, прохання, зауваження, повчання, заборона (Г.Гмайнер); переконання, навіювання, привчання, вправа, вимога, заохочення і покарання, особистий приклад батьків (И.В.Гребенников), привчання, відволікання, контроль, вимога, винагорода (заохочення), покарання (Дж.Добсон), навіювання, переконання, вправа (А.Г.Ковальов); прохання, інструкція, винагорода, покарання (Р.Кэмпбелл); переконання, привчання, терпіння, вимога, заохочення, покарання (Б.Спок).

Вивчення теоретичних підходів і практики сімейного виховання дозволяють визначити методи сімейного виховання як сукупність способів виховних взаємодій батьків з дітьми, що допомагають останнім розвивати свою свідомість, почуття і волю, активно стимулюють (заохочують) формування досвіду поведінки, організацію самостійної дитячої життєдіяльності, повноцінний моральний і духовний розвиток.

Вивчення досвіду виховання дітей у сім'ї, порівняльний аналіз методів, що застосовують батьки і педагоги, дають можливість стверджувати, що виділення якихось окремих методів сімейного виховання неправомірно (хоча сам термін "методи сімейного виховання" ввійшов у науковий побут), тому що мова по суті йде про використання загальноприйнятих методів виховання в педагогіці в процесі сімейного виховання. Батьки, як і педагоги, використовують той самий комплекс (набір, сукупність) педагогічних методів виховання. Помічається тільки специфіка в застосуванні цих методів при вихованні дітей в умовах сім'ї, що залежить від загальної культури батьків, їхнього життєвого досвіду, психолого-педагогічної підготовки і способів організації життєдіяльності батьків і дітей.

Специфіка використання методів виховання дітей у сімейних ситуаціях обумовлена:

- підходами до вибору мети і задач виховання, що ставлять перед собою батьки;
- змінами відносин у стилі й образі сімейного життя, у морально-психологічному кліматі сім'ї;
- індивідуалізацією виховання в сім'ї (переважна більшість родин виховує одного-двох дітей);
- родинними зв'язками і почуттями батьків, інших членів сім'ї і дітей, що можуть приводити до ідеалізації можливостей дітей, перебільшенню їхніх здібностей, достоїнства, вихованості;
- особистісними якостями батька, матері, інших членів сім'ї, їх духовними і моральними цінностями й орієнтирами;
- досвідом батьків і їхніх практичних умінь при реалізації комплексу методів з урахуванням віку і психофізіологічних особливостей дітей;
- особливою чутливістю батьків до кожної дитини: «почуття об'єкта», «почуття міри», «почуття такту», «почуття дотику», «почуття орієнтира» (Н.В.Кузьміна, Н.В.Кухарев).

Найбільш складним для батьків є оволодіння практичним механізмом реалізації того чи іншого методу виховання. Спостереження, аналіз письмових (анкетних) і усних відповідей дітей показують, що той самий метод використовується різними батьками по-різному і з різним ефектом впливу на дітей. Найбільша розмаїтість, складність і розрізненість помічаються при застосуванні методів переконання, вимоги, заохочення, покарання. Одна категорія батьків переконує дітей за допомогою доброзичливості і довірливості в процесі спілкування; друга — постійного дотримування слова і діла; третя — логіки впливу позитивного прикладу; четверта — настирливих повчань, докорів, окриків, погроз; п'ята — покарань, у тому числі фізичних. У ході вивчення батьками проблем, пов'язаних із застосуванням методів виховання дітей у сім'ї, нами акцентувалася увага на розробці практичного механізму реалізації кожного методу, основних умов його використання з метою найбільш ефективного впливу на свідомість, почуття і поведінку дітей і встановлення гуманістичних відносин у сім'ї між старшими і молодшими.

Народна сімейна педагогіка виробила безліч методів виховання, що були спрямовані на формування гуманної, працьовитої, відданої своїй сім'ї і Вітчизні особистості.

Основні етапи розвитку і життєдіяльності сім'ї, функції батьків і дітей

Етапи	Функції чоловіка і дружини, батьків	Функції дітей
Перший — створення сім'ї	1.Зміцнення взаємин між подружжям. 2.Установлення взаєморозуміння вільний прояв своїх почуттів, створення статевих відносин, які задовольняють обох.	

	<p>3.Налагодження чи зміцнення відносин з батьками і родичами.</p> <p>4.Розподіл домашніх обов'язків, часу між домом і роботою.</p> <p>5.Прогнозування майбутнього своєї сім'ї</p>	
<p>Другий — сім'я, що очікує дитину і сім'я з немовлятам</p>	<p>1.Звикання до думки про вагітність і народження дитини.</p> <p>2.Звикання до ролей матері і батька, підготовка до материнства і батьківства до нового життя, пов'язаний з появою дитини.</p> <p>3.Створення в сім'ї атмосфери сприятливої і для сім'ї, і для дитини, прояв турботи про потребах дитини.</p> <p>4. Рівномірний розподіл домашніх обов'язків і обов'язків по догляду за дитиною.</p>	<p>1.Розвиток координації рухів рук і очей.</p> <p>2.Вибір зручного ритму зміни спокою і дії.</p> <p>3.Оволодіння словами, короткими фразами, мовою.</p> <p>4.Прояв залежності від матері, довіра їй, прив'язаність до неї.</p> <p>5.Оволодіння навичками найпростішого соціальної взаємодії, пристосування до інших людей і їхніх очікувань і потреб.</p>
<p>Третій — сім'я з дитиною дошкільного віку</p>	<p>1.Розвиток інтересів і потреб дитини.</p> <p>2.Подолання почуття роздратованості через хронічне не хватання часу для власних потреб.</p> <p>3.Звикання до матеріальних витрат, що надмірно зросли в зв'язку з появою в сім'ї дитини.</p> <p>4.Розподіл обов'язків і відповідальності між батьками.</p> <p>5.Підтримка статевих відносин, що задовольняють обох.</p> <p>6.Розвиток відносин з батьками чоловіка і дружини, з виконанням ними нової ролі (дідуся і бабусі).</p> <p>7.Збереження в залежності від можливостей сім'ї колишнього кола друзів і своїх захоплень поза сім'єю.</p> <p>8.Створення способу життя сім'ї, підходів, засобів, методів і прийомів виховання дітей, формування сімейних традицій.</p>	<p>1.Подолання протиріч між бажанням бути завжди об'єктом прив'язаності з боку батьків і неможливістю цього.</p> <p>2.Прилучення до самостійності.</p> <p>3.Виконання вимог батьків по дотриманню чистоти (акуратність під час їжі, гігієна статевих органів).</p> <p>4.Прояв інтересу до друзів по іграх, набуття умінь вступати з ними у відносини й спілкування.</p> <p>5.Прагнення бути схожою на маму чи тата.</p>
<p>Четвертий— сім'я школяра-підлітка</p>	<p>1.Подальший розвиток взаємин у сім'ї (відкритість, довір'я, відвертість)</p> <p>2.Турбота про подружні відносини і особисте життя.</p> <p>3.Розвиток і підтримка захоплень і інтересів дітей.</p> <p>4.Виховання в дітей інтересу до придбання наукових знань і практичних умінь.</p> <p>5.Врахування психофізичних</p>	<p>1.Прагнення бути повноправним членом сім'ї, формування готовності до співробітництва з матір'ю і батьком, іншими членами сім'ї.</p> <p>2.Поступовий "відхід" від батьків, усвідомлення себе як особистості, яку люблять і поважають.</p>

	<p>особливостей підліткового віку. 6.Співробітництво з батьками інших школярів, обмін досвідом сімейного виховання</p>	<p>3.Включення до групи однолітків, спільна з ними діяльність. 4.Ознайомлення й освоєння моралі і правил поведінки групи. 5.Придбання навичок, необхідних для шкільної освіти. 6.Усвідомлення значущості причинно-наслідкових зв'язків і формування наукової картини світу. 7.Розширення словникового запасу й розвитку мови, навчання чіткому і ясному висловленню і передачі своїх думок.</p>
П'ятий — сім'я з дитиною старшого	<p>1.Визначення нових функцій сім'ї, розподіл обов'язків і поділ відповідальності між членами сім'ї. 2.Підтримка відкритості у взаєминах між різними поколіннями в сім'ї. 3.Передача відповідальності і волі дій сину чи дочки в міру дорослішання і розвитку їх самостійності. 4.Розуміння і прийняття індивідуальності сина (дочки), довіра і повага його (її) як унікальної особистості. 5.Виховання дітей на власному прикладі – дорослого чоловіка (жінки), зразкового і гідного чоловіка (жінки), батька (матері), який любить дітей і проявляє в батьківській любові почуття міри.</p>	<p>1.Позитивне ставлення до власної статі і процесу фізіологічних змін. 2.Прояснення для себе ролі чоловіка і жінки. 3.Відчуття приналежності до свого покоління. 4.Досягнення емоційної незалежності і поступовий відхід від батьків. 5.Вибір професійної діяльності, прагнення до матеріальної незалежності. 6.Формування власних переконань і світогляду. 7.Дружба з однолітками протилежної статі, підготовка до шлюбу і створення сім'ї.</p>
Шостий – сім'я з дорослими дітьми, які стоять на порозі самостійного життя	<p>1.Здатність відмовитися від попередньої влади над дитиною. 2.Навіювання дитині, що у будь-яких життєвих ситуаціях вона завжди отримає втіху і допомогу в батьківському домі. 3.Створення доброзичливої обстановки для нових членів сім'ї, що прийшли у неї через шлюбні зв'язки. 4.Турбота про подружні відносини при новій структурі сім'ї. 5.Спокійний і вдумливий вступ у нові сімейні ролі, підготовка до виконання ролей бабусі і дідуся. 6.Створення хороших відносин з власною</p>	<p>1.Усвідомлення свого становища як самостійної молодої людини, яка здатна відповідати за свої вчинки. 2.Створення міцних і одночасно гнучких і прийнятних обома сторонами відносин із своїм майбутнім чоловіком (дружиною). 3.Створення власної системи цінностей, світогляду, свого укладу життя. 4.Знання завдань розвитку партнерських відносин при</p>

	сім'єю і сім'єю дорослого сина (доньки); повага самостійності та індивідуальності обох сімей.	формуванні сім'ї.
Сьомий – сім'я середнього віку, коли діти пішли на свій хліб	1.Якісне оновлення подружніх відносин. 2.Пристаювання до вікових фізіологічних змін. 3.Продуктивне використання більшої кількості вільного часу. 4.Зміцнення взаємовідносин з родичами і друзями. 5.Використання ролей бабусі (дідуся) у вихованні внуків.	1.Турботливе, але незалежне ставлення до батьків. 2.Морально-психологічна (матеріальна) підтримка батьків у ролі людей старшого віку.
Восьмий – сім'я, що постаріла	1.Зміна діяльності відповідно з потребами старших людей. 2.Пристаювання до життя на пенсії. 3.Виховання готовності в міру зменшення власних сил прийняти допомогу дітей та інших людей. 4.Підпорядкування своїх захоплень і справ своєму віку. 5.Усвідомлення власного ставлення до самотності та смерті. 6.Підготовка до неминучого кінця життя, заспокоєність за дітей, за продовження роду, яка допоможе впевнено і спокійно дожити свої роки і спокійно померти.	1.Розвиток власного сімейного життя. 2.Прояв турботи про постарілих батьків, надання їм необхідної матеріальної та морально-психологічної допомоги. 3.Морально-психологічна готовність до остаточного відходу батьків з життя. 4.Підготовка своїх дітей до втрати бабусі (дідуся).

Функції членів родини щодо виховання дитини

Дитина для мамі. У результаті досліджень виявлено наступні мотиви народження дітей:

- досягнення бажаного соціального і вікового статусу (доросла, самостійна, займаю певне становище у суспільстві, маю право на відповідне ставлення до себе в сім'ї та суспільстві)
- задоволення моделі повноцінного життя (повинен і може мати певні речі, без яких життя не повне, не таке, як у інших)
- прагнення продовжити себе, свій рід (залишити щось, що буде забезпечувати своє продовження)
- реалізація своїх можливостей (виховати, передати знання, життєвий досвід)
- компенсація своїх життєвих проблем (щоб була кращою за мене, отримала те, що не отримала я)
- вирішення своїх життєвих проблем (укладення або зміцнення шлюбу, доказ у здатності народити і бути матір'ю, врятуватись від самотності, отримати поміч у старості)

– любов до дітей (найскладніший мотив, у якому поєднується задоволення від спілкування з дитиною, інтерес до її внутрішнього світу, вміння і бажання сприяти розвитку її індивідуальності та усвідомлення того, що дитина стане самостійною, не моєю, буде любити інших, т.п.)

В реальності присутня більшість з цих мотивів, але кожного разу у різній пропорції і у різному співвідношенні. Під час вагітності, після народження дитини, у процесі її дорослішання, їх співвідношення можуть змінюватися (з'являтися – зникати). Різні обставини і впливи створюють індивідуальні, неповторні умови мотивації народження дитини для кожної жінки.

Дитина для тата. Дослідження свідчать, що для батька дитина, в першу чергу, його продовжувач, його друге «Я», причому бажане (таке, яким би хотів бути у своїх очах). Тут же наявні мотиви компенсації (те, чого мені не вистачало в дитинстві), та реалізації себе як захисника, батька, вихователя. Важливий також мотив продовження роду та потреби передати свої знання і вміння дитині. Зокрема, до народження дитини батьки менш схильні бачити у ній щось самостійне, унікальне і прагнути саме це в дитині підтримувати. Як результат – більша вимогливість батьків, вища і жорсткіша «планка досягнень». Це особливо виражено у ставленні до сина, ніж до доньки, хоча основні тенденції зберігаються.

Після народження дитини батьки можуть вносити корективи у свої установки, починають вбачати індивідуальні особливості і приймати дитину не тільки як свого продовжувача, але і як самостійну особистість. До речі, це краще виходить стосовно дівчаток.

Мама для дитини. Функції матері стосовно дитини:

Засіб та спосіб побудови себе та уявлень про світ (до народження, перші місяці, роки – мати для дитини її світ, її Всесвіт. З цього матеріалу дитина будує себе і весь світ. У психології це робоча модель «Я-Світ». Мати виступає джерелом задоволення потреб дитини, уявлень про себе – до трьох років, свого самоусвідомлення. У окремих випадках – до кінця дитинства і навіть юності (статева роль, вміння ставитися до успіху та невдачі).

У віці 3-6 років найбільше засвоюється модель сімейної поведінки, взаємовідносин батька-матері, батьків-дітей. З боку матері важливим є ласка, співчуття, визнання дитячої статевої гідності.

Батько для дитини. Батько потрібен, як і мати, завжди, але у кожному віці по-різному. Роль батька легше замінити (це можуть виконати інші чоловіки в сім'ї або поза сім'єю). Батько «в цілому»:

– може брати на себе частину материнських функцій на перших етапах розвитку дитини;

– власна роль полягає у захисті й охороні єдності матері з дитиною, забезпечення їм впевненості, спокою, підтримки, психологічного комфорту.

Виступає своєрідним тилом, на фоні якого дитина почуває світ міцним і доброзичливим, а себе в ньому спокійною і впевненою

– еталон (до 3-х р.) соціальних норм і правил, втілення функцій вимогливого оцінювача, підтримки прагнень дитини дотримуватися цих правил

– сприяння особистісному становленню дитини, її відділенню від матері, визнаючи самостійність як матері, так і дитини. Виступає у ролі «третьої сили», яка допомагає побудувати новий, окремий від матері, світ

– втілення зразка статевої, сімейної та соціальної ролі чоловіка (після 3-х р.).

Розрізняються функції для хлопчиків та дівчаток.

Хлопчик: зразок майбутньої ролі щодо матері, батька, чоловіка в суспільстві

Дівчинка: той, хто любить, але по-іншому, ніж мама; любить «як мама», цінує ті ж якості, що і в мамі (жіночність, м'якість, кокетування, материнство); зразок друзів чоловічої статі, потенційних партнерів, захисник і поцінував її жіночності

Однобатьківська сім'я. Для дитини важлива модель сімейних відносин (подружніх та батьківсько-дитячих), де були б чітко визначені ролі чоловіка і жінки в обох цих формах. Їх дитина може засвоїти з інших джерел: бабусі-дідуся, родичі, партнери одинака, сім'ї друзів, вся доступна інформація. Розібратися у складності життя, способах діяльності, щоб досягти певного результату, допоможуть відверті та чесні стосунки дорослих

Дитина не знає що добре, а що погано. Саме ми визначаємо для неї значення її власного досвіду.

У однобатьківській сім'ї предок намагається поєднати у одній особі обидві ролі (матері-батька), автоматично збіднюючи кожен, позбавляючи, в основному, дитину від їх повноцінного виконання. Тому дитина залишається сиротою, не маючи жодного з повноцінних батьків. Варто дозволити дитині засвоювати роль «відсутнього» предка на інших прикладах. Головне, щоб дитина була захищена щирою любов'ю і не відчувала, а, отже, не переживала, своєї обділеності та неповноцінності.

Необхідність матері та виконання нею своїх материнських функцій відноситься до розряду вічних цінностей.

Особливо вагомий вклад у виховання вносять представники старшого покоління – бабуся і дідусь. У душах онуків вони залишають на все життя незгладимий слід. Хіба можна уявити дитинство без бабусиної чи дідусевої казки, і не тільки дитинство, а й отроцтво, юність. Ряд досліджень доводить немаловажну роль бабусь і дідусів у вихованні. Наприклад, бабусі краще організують гру, працю дітей. За даними досліджень І.Ю.Лодзинської, молоді сім'ї дещо стабільніші, якщо подружжя живе разом з батьками, оскільки в сім'ях виникає ряд додаткових факторів, що чинять вплив на процес стабілізації сім'ї.

Бабусі: передавали досвід, цикл звичаїв, традицій у нові покоління, вчили працювати, доглядати і виховувати немовлят, сучасні бабусі значною мірою допомагають у вихованні дітей. Нерідко вони заміняють неньку і батька. Бабусі, дідуся мають перше право на всиновлення, опіку, догляд у випадках відсутності батьків.

Дідусь: привчає любов до праці, виховує любов до природи, не поспішливість та ретельність.

Кумівство. Оскільки головним обов'язком батьків народна педагогіка вважає виховання дітей, вона прагне для допомоги батькам мобілізувати якомога ширше коло людей, громадськість. Одним з яскравих підтверджень цього є давня традиція вибору кумів, тобто других батьків новонародженого, його опікунів і захисників.

Ця традиція сягає в глибину сивої давнини, в епоху переходу від матріархату до патріархату, коли роль батька як опікуна й вихователя ще не викристалізувалася і рідний брат матері (материнський дядько) брав на себе роль вихователя і захисника дитини своєї сестри.

Кумівство належить до чудових знахідок народної педагогіки. Педагогічне значення її переоцінити важко. Завдяки кумівству дитина, крім рідних батька й матері, має ще, так би мовити, батьків-дублерів, громадських уповноважених, які добровільно тримають шефство над дитиною від її народження аж до зрілості.

Зародження і становлення кумівства припадає на дохристиянський період і має суто світський характер. Слово кум, очевидно, походить з латинської мови – *compater, kommmater* – заступник, той, хто знаходиться з хрещеником. Бути хрещеним батьком чи матір'ю – це велика честь і дуже велика відповідальність.

Коли батьки новонародженої дитини приймають рішення про її хрещення, вони беруть на себе відповідальність за християнське виховання своєї дитини. Для маленької дитини батьки запрошують двох духовних опікунів різної статі.